

بررسی مفهوم امنیت در سیره معصومین (ع): مطالعه موردی تحلیل محتوای کتاب اصول کافی

مصطفی اسماعیلی*

غلامرضا خواجه سروی**

۲۳۵

چکیده

موضوع پژوهش حاضر، بررسی مفهوم امنیت در سیره معصومین (ع) است. از آن جایی که از مهمترین منابع شیعی در شناخت سیره معصومین (ع)، کتب روایی است و کتاب اصول کافی نیز یکی از مهمترین این منابع است، بنابراین کتاب مذکور به صورت مطالعه موردی، مورد تحلیل محتوا قرار گرفته است. سوال تحقیق به صورت ذیل مطرح شده است: چارچوب مفهومی امنیت در منابع روایی شیعی (به طور موردی، کتاب اصول کافی) چگونه ترسیم شده است؟ این سوال در قالب دو سوال فرعی ذیل دنبال شده است: ۱. تعریف مفهومی امنیت در منابع روایی شیعی (به طور موردی، کتاب اصول کافی) چیست؟؛ و ۲. سطوح، ابعاد و انواع امنیت در نگاه معصومین چگونه ترسیم شده است؟ روش تحقیق به کار گرفته شده تحلیل محتوا است. نتایج تحقیق نشان می دهد: «مفهوم امنیت در اسلام حوزه وسیعی را در بر می گیرد که شامل سطوح مادی و معنوی؛ فردی و اجتماعی؛ و ابعاد فردی و اجتماعی؛ و داخلی و خارجی می شود و هر کدام از این سطوح و ابعاد با همدیگر در ارتباط متقابل هستند.».

واژگان کلیدی: امنیت، سیره معصومین (ع)، ابعاد امنیت در اسلام، تحلیل محتوا

فصلنامه

پژوهش های

روابط بین الملل.

دوره نخست، شماره

بیست و پنجم

پاییز ۱۳۹۶

* دانشجوی دکتری، رشته علوم سیاسی، گرایش اندیشه سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی

** دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی. (نویسنده مسئول). khajehsarvy@yahoo.com

تاریخ پذیرش ۱۳۹۷/۶/۲۰

تاریخ دریافت ۱۳۹۶/۱۰/۸

فصلنامه پژوهش های روابط بین الملل، دوره نخست، شماره بیست و پنجم، صص ۲۳۵-۲۵۹

امنیت مقوله‌ای اساسی در هر نظام اجتماعی است و مقدمه لازم برای حیات سیاسی و اجتماعی دولت‌ها به شمار می‌آید. بشر در طول تاریخ همواره به دنبال امنیت بوده و برای به دست آوردن آن هزینه‌های زیادی را متقبل شده است. اهمیت امنیت تا آنجا است که اندیشمندانی نظیر هابز فلسفه‌ی وجودی دولت‌ها را تأمین همین‌نیاز بشری می‌دانند. در عمل نیز از آغاز پیدایش دولت‌های ملی بخش مهمی از سیاست‌های دولت‌ها، سیاست‌های امنیتی بوده است. اما در عصر پست‌مدرن این تفکر به چالش کشیده شده است.

در سخنان معصومین نیز مطالب فراوانی درباره اهمیت و ضرورت امنیت وجود دارد. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «هر که تنش سالم است و در جماعت خویش ایمن است و قوت روز خویش دارد، جهان سراسر مال اوست». در مورد اهمیت و جایگاه برجسته امنیت در اسلام همین نکته کافی است که امنیت در روایت مشهوری در زمره یکی از دو نعمتی قرار گرفته است که انسان قدر آن را نمی‌شناسد، مگر اینکه به مصیبتی گرفتار شود.^۱ امنیت در این روایت شامل کلیه ابعاد این مفهوم می‌باشد. نهج‌البلاغه نیز مشحون از اشارات وافر امام علی (ع) در زمینه اهمیت امنیت است. حضرت امیر (ع) یکی از ویژگی‌های عصر جاهلیت را فقدان امنیت و پر فتنه بودن این دو را نمی‌داند. عصر یکه به تعبیر ایشان فتنه‌ها، مردم را لگدمال و با سُم‌های محکم خود، نابودشان کرده بود. مردم حیرانو سرگردان، بی‌خبر و فریب خورده در کنار بهترین خانه (کعبه) و بدترین همسایگان (بت‌پرستان) زندگی می‌کردند و خواب آنها بیداری و سُرْمه چشم آنها اشک بود. در چنین وضعیت یا سلام با ماهیتی امنیتی آور، توسط پیامبر نازل و معرفی شد. در این وضعیت بود که خداوند اسلام را وسیله امنیت برای گروندگانش قرار داد. امام علی (ع) در بحث اهداف عالی حکومت، یکی از دلایل پذیرش حکومت از سوی خویش را تأمین امنیت برای بندگان مظلوم و محروم و حمایت از آنها بر می‌شمارد. همچنین در بیان نقش و اهمیت امنیت می‌فرماید: رفاه زندگانی در امنیت است و «هیچ نعمتی گوارتر از امنیت وجود ندارد». توجه به متون دینی و احکام و مقررات اسلامی کافی است تا هم به اهمیت امنیت در همه عرصه‌ها از دیدگاه اسلام و هم راه‌حل‌هایی

۱. النعمتان مجهولتان الصحه و الامان.

که اسلام برای تحقق بخشیدن به امنیت در جامعه اسلامی داده است، پی ببریم. اگرچه مفهوم ایمنی در مکتب اسلام به طور ویژه ای مورد توجه است، به گونه‌ای که در لایه‌ها و سطوح مختلف اعتقادی رفتاری از سوی شارع، رسول خدا و ائمه معصومین بدان اشاره شده است؛ اما تاکنون تلاش کمی برای تئوریزه کردن این آموزه‌ها و ارائه چارچوب تحلیلی واحد و منسجمی مبتنی بر اصول اعتقادی اسلامی صورت گرفته است. تحقیقات سایر نگارندگان نیز صرفاً معطوف به کلیات مفهوم امنیت بوده است. از سوی دیگر به دلیل نقش‌آفرینی نظام جمهوری اسلامی ایران در عرصه تحولات منطقه‌ای و روابط بین‌الملل که برگرفته از مبانی و مفاهیم شیعی است، بررسی و تجزیه و تحلیل مفهوم امنیت در سیره معصومین که تأثیرات بنیادینی بر جهان اسلام و تصمیمات کارگزاران جمهوری اسلامی ایران دارد، ضروری به نظر می‌رسد.

بر همین اساس، در پژوهش حاضر، که اولین پژوهشی است که با شیوه‌ای متفاوت در این زمینه ارائه می‌شود، تلاش می‌شود تا با تحلیل محتوای روایات کتاب اصول کافی سازمان نظام یافته‌ای بین مفاهیم حوزه امنیت برقرار شود. در واقع با تعیین شبکه معنایی منسجم راه برای نظریه‌پردازی هموار می‌شود. در هنگام تعیین چارچوب مفهومی بدیهی است ماهیت، سطوح، ابعاد، زمینه‌ها و دیگر موارد عملاً مشخص خواهد شد که نتایج قابل توجهی در مسیر حرکت اسلامی به شمار می‌رود. سوال تحقیق به صورت ذیل مطرح می‌شود: چارچوب مفهومی امنیت در منابع روایی شیعی (به طور موردی، کتاب اصول کافی) چگونه ترسیم شده است؟ این سوال را در قالب دو سوال فرعی ذیل دنبال کرده‌ایم: ۱. تعریف مفهومی امنیت در منابع روایی شیعی (به طور موردی، کتاب اصول کافی) چیست؟؛ و ۲. سطوح، ابعاد و انواع امنیت در نگاه معصومین چگونه ترسیم شده است؟ در پاسخ به سوالات مذکور فرضیه (های) ذیل را مطرح می‌شوند: «مفهوم امنیت در اسلام حوزه وسیعی را در بر می‌گیرد که شامل سطوح مادی و معنوی؛ فردی و اجتماعی؛ و ابعاد فردی و اجتماعی؛ و داخلی و خارجی می‌شود و هر کدام از این سطوح و ابعاد با همدیگر در ارتباط متقابل هستند.» برای پاسخ به سوال مذکور از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. روند بررسی موضوع تحقیق به این صورت است که ابتدا مبانی نظری تحقیق که را بیان می‌کنیم، در ادامه روش تحقیق و نحوه بکارگیری آن

در تحقیق حاضر را بیان و سپس به پشتوانه آن به تحلیل موضوع پژوهش می‌پردازیم و در نهایت نتیجه تحقیق را بیان می‌کنیم.

۱. چارچوب مفهومی امنیت در اسلام

برای تشریح مفهوم امنیت در حوزه نظری و مفهومی باید نگاه دقیقی به این واژه در ادبیات اسلامی داشته باشیم تا بتوانیم تحلیلی درست از آن ارائه دهیم. توجه به امنیت در قرآن با عبارات و مشتقاتی از ثلاثی مجرد «امن» آمده است. در مجموع از ریشه یا کلمه «امن» ۶۲ کلمه مشتق، حدود ۸۷۹ بار در قرآن به کار رفته و از این تعداد کاربرد ۳۵۸ مورد در آیات مکی و ۵۲۱ مورد در آیات مدنی است. (روحانی، ۱۳۶۸: ۴۰)

امنیت از مقوله‌هایی است که در عین سادگی، روانی و روشنی که به ذهن می‌رسد، اختلاف آراء و انظار در آن به روشنی مشهود است. منابع اسلامی به ویژه روایات و سیره، مقوله امنیت را در موارد گوناگونی مطرح نموده، اهمیت و ضرورت آنرا به‌عنوان سنگ زیرین مؤلفه‌های تکامل انسان معرفی مینماید، تأکید و توجه اسلام به مقوله امنیت خود نشان دهنده این واقعیت است که رشد، توسعه و شکوفایی در تمام حوزه‌های زندگی جز در سایه امنیت و آرامش امکان‌پذیر نخواهد بود. می‌توان گفت در فرهنگ دینی، امنیت از یک مفهوم وسیع و در برگیرنده، متوازن و عمیقی برخوردار است که شامل تمام حوزه‌های زندگی انسان می‌شود.

ملاحظات از این قبیل نشان می‌دهد که مفهوم «امنیت» مفهومی «پیچیده»، «چند لایه‌ای» و «محوری» در مکتب اسلام است که دارای کاربردهای فردی و جمعی، حکومتی و اجتماعی، سلبی و ایجابی، و در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی و مانند آن می‌باشد. به همین دلیل است که تلاش برای طراحی «تئوری امنیت در اسلام»، نیازمند بررسی و ارائه مقدمات متعددی است تا در نهایت بتوان تصویر نسبتاً جامعی از امنیت ارائه داد (افتخاری، ۱۳۸۳: ۴۲۷). برای تعریف ابتدایی امنیت از نظریات مکتب کپنهاگ (بریوزان) بهره گرفته شده است. البته نظریات جدید امنیت (موسع) نیز مبتنی بر رویکردهای توسعه‌ای (آمارتیا سن) و برساخته‌گرایانه مدنظر است.

۱-۱. مبانی هستی‌شناسی و اصول امنیت در اسلام

امنیت در اسلام بر مبانی هستی‌شناسی خاصی استوار است. مبادی فرانظری در نظریه‌های اجتماعی و سیاسی، دلالت بر پیش‌فرض‌های صریح یا ضمنی یا به عبارتی دیگر، باورها و اعتقاداتی دارد که نظریه‌پردازان در مورد ماهیت هستی به طور کلی و ماهیت انسان و اجتماع به طور خاص دارند. (Morrow, 1994: 38-42) برای تبیین و تفسیر ماهیت، ابعاد و جوانب مختلف امنیت و معیارهای ارزشی سنجش آن در اندیشه سیاسی اسلام نیز بررسی اصول فرانظری یا مبادی هستی‌شناسی - معرفت‌شناختی که چارچوب باورهای عام و مشترک اسلامی را فراهم می‌آورد، ضروری است. در این میان، تمسک به ادله امنیتی، نقش و جایگاهی ویژه داشته است چرا که نزد برخی از نظریه‌پردازان یا سیاست‌مداران، تأمین، صیانت یا توسعه امنیت به‌عنوان دلیلی محکم برای تحدید یا حتی نفی آزادی دانسته شده است. (ماکیاولی، ۱۳۶۶: ۶۲-۵۹) وضوح این باور تا بدانجا است که واقع‌گرایان بر تقدم ذاتی امنیت بر سایر فضایل اجتماعی و از آن جمله آزادی، تأکید ورزیده و فضایل را تابعی از امنیت دانسته‌اند. (لینکلتر، ۱۳۸۶: ۳۲۷-۳۰۰) در مقابل، آرمانگرایان بر این اعتقادند که امکان نیل به امنیت واقعی و پایدار جز از طریق تأمین آزادی وجود ندارد. (کانت، ۱۳۸۰: ۲-۱۵) آیا امنیت در اسلام، در رابطه با قدرت سیاسی به مثابه ارزش و هدفی فی‌نفسه، تعریف می‌شود یا ارزش‌های دیگری در تعریف و داوری درباره امنیت دخیل است؟ اسلام آگاهی و آزادی را به مثابه شرط امکان کرامت و سعادت انسانی قلمداد کرده و بر آن است که در نتیجه این دو مولفه جایی برای سلطه و استبداد باقی نمی‌ماند. لذا باورهای دینی را نمی‌توان با زور تبلیغ کرد. بر همین اساس اسلام امنیت را هدفی فی‌نفسه در نظر نمی‌گیرد بلکه آن را در جهت و خدمت آزادی و آگاهی می‌داند.

نکته اولی که در رابطه با هستی‌شناسی اسلام باید به آن اشاره کرد، دیدگاه آن راجع به انسان یا به عبارت دیگر انسان‌شناسی اسلام است. در اندیشه سیاسی اسلام انسان توانمند دارای دو بعد متعالی (روحی) و دنیوی است. این دو بعد رابطه متقابل با همدیگر دارند (تقی‌لو و آدمی: ۱۳۸۹، ۴۲). نکته دوم راجع به ماهیت وجودی انسان است. برخی از مکاتب انسان را موجودی خوش ذات و خیرخواه و برخی دیگر انسان را موجودی

بدذات و شرور می‌دانند. اسلام انسان را موجودی بالقوه می‌داند که هم می‌تواند به موجودی بدذات تبدیل شود و هم می‌تواند به موجودی خیرخواه تبدیل شود. انسان بر پایه بعد متعالی، موجودی است که از جایگاهی مهم و خطیر در هستی برخوردار است، چرا که به واسطه آگاهی و آزادی در گزینش خیر و شر، بالقوه می‌تواند از فرشته بالاتر رود یا از حیوان پست‌تر شود (تقی‌لو و آدمی، ۱۳۸۹: ۴۶).

موضوع دیگری که در هستی‌شناسی باید به آن اشاره کرد این است که در نظریات مختلف سطح تحلیل متفاوت است، برخی فرد را در نظر می‌گیرند و برخی دیگر انواع اجتماعات از قبیل کشور یا جامعه جهانی را. در اسلام آن چیزی که مبنا قرار گرفته است نه فرد و نه دولت‌ها بلکه ملت‌ها است و بر همین مبنا می‌توان جامعه بین‌الملل را تقسیم کرد. آخرین نکته‌ای که در مورد هستی‌شناسی بیان می‌شود، ماهیت نظام بین‌الملل است. اندیشه سیاسی اسلام، برخلاف دو نظریه مطرح در روابط بین‌الملل، یعنی رئالیسم و ایدئالیسم که به ترتیب جنگ و صلح را اصل حاکم بر روابط بین‌الملل می‌دانند، دیدگاه بینابینی نسبت به این موضوع دارد و ماهیت نظام بین‌الملل را ترکیبی از جنگ-صلح می‌داند (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۳).

در مجموع، در نظریه امنیتی اسلام با توجه به مبانی هستی‌شناسی خویش (دیدگاه ترکیبی نسبت به ذات انسان، سطح تحلیل امت‌محور و ماهیت ترکیبی جنگ و صلح محور بودن نظام بین‌الملل)، امنیت، مفهومی گسترده، متوازن و عمیق دارد که ابعاد مختلف زندگی انسان را شامل می‌شود و به قلمروی خاص، محدود نیست. رویکرد امنیتی اسلام هم از مبانی هستی‌شناسی این جریان، متأثر است. نقطه آغازین این امنیت در وجود انسان‌ها نهفته است که در صورت تحقق آن جامعه ملی و نظام بین‌المللی را تحت تأثیر خود قرار داده، در سایه این امنیت سایر ابعاد امنیت نیز تأمین و حفظ خواهند شد؛ حتی تأکید بر نیروی نظامی قوی و جنگ در اسلام برای ایجاد و حفظ امنیت و صلح است، اما نه آن‌گونه که رئالیست‌ها بر آن تأکید دارند و امنیت را در پرتو قدرت نظامی بیان می‌کنند. نظریه امنیتی اسلام همانند لیبرالیسم از امنیت و صلح جهانی صحبت می‌کند با این تفاوت که در اسلام ترکیبی از آموزه‌های وحیانی و عقلایی محور است و نه توجه صرف به عقل بشری (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۵).

پس از بررسی موضوعات هستی‌شناسی امنیت در اسلام اکنون به اصول امنیت در اسلام می‌پردازیم. اصول امنیتی در واقع شامل آن مولفه‌هایی می‌شود که وجود امنیت وابسته به حضور آن‌هاست. به فرض مثال وجود قدرت در یک کشور از منظر رئالیست‌ها به عنوان یکی از مهمترین اصول امنیت شناخته می‌شود. یا در سازه‌نگاری بر فهم بازیگران از امنیت و همچنین تعریف رقبای خود به عنوان مهم‌ترین اصل امنیتی در نظر گرفته شده است. در نظریه امنیتی اسلام نیز، اصول و ارزش‌هایی تعریف شده است که در همه حال و در تمام شرایط لازم‌الرعایه هستند و تخطی از آن‌ها، و نادیده گرفتن آن‌ها به معنی خروج از رویکرد امنیتی اسلام است. از جمله این اصول می‌توان به: عدالت، حفظ حرمت و ارزش والای انسان، نهی از اطاعت طاقت،^۲ تحکیم روابط انسانی؛ بردباری، بخشش و مدارا؛^۳ و در نهایت، در آمیختن نرمش و قاطعیت^۴ اشاره کرد.

۱-۲. سطوح و ابعاد امنیت در اسلام

حال با توجه به مطالب گفته شده می‌توان به ابعاد و گستره امنیت در اسلام پرداخت. طبق آموزه‌های اسلام امنیت گستره وسیعی را در برمی‌گیرد و ابعاد و زوایای مختلف زندگی انسان را شامل می‌شود. در وهله اول به لحاظ ماهیت می‌توان سطح مادی (دنیوی) و معنوی (متعالی) را از یکدیگر جدا کرد. جداکردن این دو سطح به جهت ماهیت متفاوت هر یک از این دو سطح است. سطح متعالی، ملهم از بعد متعالی وجود انسانی و مبتنی بر اصل اعتقادی کرامت انسان، به عنوان خلیفه خداوند بر روی زمین است که اهدافی چون تعالی معنوی، کمال اخلاقی و در نهایت سعادت ابدی انسان را پی جویی می‌کنند (تقی‌لو و آدمی، ۱۳۸۹: ۴۰).

برای مفهوم امنیت معنوی می‌توان شاخصه‌هایی از قبیل اعتماد و توکل به خداوند، ایمان به سنت‌های الهی، و اراده‌گرایی خداوند در امور جهان را مطرح کرد. با تحلیل آموزه‌های

۱. لِيُقِيمُوا النَّاسَ بِالْقِسْطِ.

۲. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ.

۳. اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

۴. خُذِ الْعَمَلُ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ.

۵. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفْرَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَا أُوهُمْ جَهَنَّمَ وَبئسَ الْمَصِيرُ.

محوری گفتمان اسلامی در خصوص ایمان، می‌توان سه کار ویژه مهم امنیتی برای ایمان را از یکدیگر تمیز داد: نخست آنکه ایمان به ایجاد تعادل بین قوای مختلف انسان کمک کرده و مانع از بروز اضطراب و نگرانی ناشی از افراط و تفریط‌های فردی می‌شود (غزالی، ۱۳۷۵: ۴۳۵).

دوم آنکه ایمان از آن حیث که جنبه اجتماعی دارد به تنظیم روابط افراد در حیات جمعی کمک می‌کند. بازداشتن افراد از ارتکاب رفتارهای نابه‌هنجار، دوری از مفاسد اجتماعی و مهم‌تر از همه شان انسان سازی ایمان که به اصلاح فرد - به مثابه عنصر اولیه جامعه - منجر می‌شود؛ تماما در پیدایش جامعه ای سالم موثر هستند (سروش، ۱۳۷۱). سوم آن‌که ایمان از حیث سیاسی به تکوین «امت اسلامی» منتهی می‌شود که علاوه بر کارکردهای اعتقادی و ارتباطی، ارزش امنیتی بالایی در معادلات سیاسی نیز دارد.

در مقابل، سطح دنیوی ناظر بر امنیت در اندیشه سیاسی اسلام، ملهم از بعد دنیوی یا طبیعی وجود انسان و مبتنی بر اصل عقلانی پاسخ‌گویی به نیازها، ضرورت‌ها و اقتضائات طبیعی آن و به‌ویژه، فراهم نمودن بسترهای ضروری آگاهی و آزادی او در زندگی دنیوی و در عرصه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی هستند. این پیش‌ارزش‌ها ناظر بر خیرات یا مصالح دنیوی، شامل اصل هم زیستی و به زیستی یا اصل توسعه مدنی در مقابل عقب ماندگی و زندگی بدوی، عدالت اجتماعی، رشد و توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، دفاع، صلح و مانند آنها می‌شود. ماهیت این ارزش‌ها یا دلیل وجودی آنها در قالب تجربه و عقلانیت تاریخی - اجتماعی یا شرایط زمانی - مکانی انسان‌ها قابل درک و شناخت بوده و ناظر بر مصالح دنیوی مسلمانان یا جامعه اسلامی هستند. (طباطبایی، ۱۳۶۰، ج ۳۶: ۲۰۷)

سطح دیگری که باید برای امنیت در اسلام و سیره معصومین ذکر کرد، سطح فردی - اجتماعی امنیت است. برخلاف سطح قبلی که به واسطه ماهیت بیان شده بود، سطح حاضر با توجه به محدوده اجرای امنیت در نظر گرفته شده است. در اندیشه سیاسی اسلام، می‌توان جنبه فردی و اجتماعی امنیت را از همدیگر تفکیک نمود. امنیت فردی حالتی است که در آن فرد فارغ از ترس آسیب رسیدن به جان یا مال یا آبروی خود یا از دست دادن آنها زندگی کند. امنیت اجتماعی، نیز حالت فراغت همگانی از تهدید است

که کردار غیر قانونی دولت یا دستگاهی یافردی یا گروهی در تمامی یا در بخشی از جامعه پدید آورده (آشوری، ۱۳۷۶: ۳۸). در کنار سطوح یاد شده از امنیت در سیره معصومین می‌توان به ابعاد امنیت نیز اشاره کرد. سطوح در لایه بالاتر و کلی‌تری قرار می‌گیرند و خود شامل ابعاد مختلف می‌شوند. سطح اجتماعی امنیت به دو بعد اجتماع داخلی و اجتماع بین‌المللی تقسیم می‌شود. اجتماع بین‌المللی به امنیت در بین کشورها می‌پردازد. آن چیزی که به صورت کلی سیره معصومین در زمینه امنیت در بین کشورها به آن اشاره می‌کند، عدالت و به تعبیری «مساوات حکمی» است. منظور از «مساوات حکمی» جریان یافتن قواعد بین‌المللی برای بازیگران مسلمان و غیرمسلمان به شکل واحد است (افتخاری، ۱۳۸۹: ۳۱۱) که این اصل بر الگوی عدالت بین‌المللی مکتب اسلام دلالت دارد. اسلام در حرکت جهانی خود برای فرهنگ‌سازی اهمیت زیادی قائل است. اسلام تلاش می‌کند تا وحدت اندیشه و نظر را در میان همه انسان‌ها پدید آورد و عوامل واگرایی مانند طائفه‌گرایی، نژادپرستی و تبعیض‌طلبی را نفی می‌کند و این اندیشه بنیادین را گسترش می‌دهد که همه انسان‌ها برابر و برادرند و کسی را بر کسی برتری و امتیاز نیست و معیارهای برابری و یگانگی انسان‌ها را آموزش می‌دهد (سیمبر و قربانی شیخ-نشین، ۱۳۸۹: ۲۷۲). می‌توان از این بحث‌ها به این نتیجه رسید که کلیدواژه اصلی در رویکرد امنیتی اسلام در راستای شکل‌گیری صلح و امنیت بین‌المللی «عدالت» است. با توجه به مباحث ارائه شده می‌توان گفت امنیت بین‌المللی در اسلام بر پایه مولفه‌های ذیل قرار دارد: تکیه بر اصول مشترک، پای‌بندی به پیمان‌ها و تعهدات بین‌المللی و برخورد با پیمان‌شکنان و جهاد.

بعد دیگر امنیت شامل اجتماع داخلی می‌شود. اجتماع داخلی نیز خود شامل انواع ابعاد امنیت اقتصادی، سیاسی-نظامی و فرهنگی-اجتماعی می‌شود که در ذیل به ترتیب به هر کدام می‌پردازیم. امنیت اقتصادی در ساده‌ترین تعریف، بدین معناست که مردم در اموالشان امنیت داشته باشند، دولت با مدارا و رعایت عدل و انصاف و با توجه به دیگر اخلاق پسندیده اسلامی، از آنان مالیات و زکات اخذ کند، احتکار کالا در میان نباشد و در خرید و فروش‌ها قیمت‌ها متعادل باشد. قرآن در مبحث امنیت اموال افراد ضمن محترم شمردن مالکیت خصوصی آنها، عدم تعدی به این اموال و مالکیت را از

نشانه‌های مومنان می‌داند. (اخوان کاظمی، ۱۳۸۶، ۲۸) رعایت ترازو و پیمانانه عدل در کلیه اشکال داد و ستدهای تجاری و عدم کم‌فروشی و یا زیاده‌خوری، از مواردی است که می‌توان آن را از سازوکارهای قرآنی تامین امنیت اقتصادی به‌شمار آورد. خمس و زکات نیز از جمله راه‌کارهای نظام بخشی به وضع اقتصادی جامعه اسلامی و ایجاد و تثبیت امنیت آن به ویژه در بعد اقتصادی است (همان، ۱۳۸۶: ۳۱-۳۰).

امنیت سیاسی به معنای تامین آرامش و طمانینه لازم توسط حاکمیت یک کشور برای شهروندان قلمرو خویش از راه مقابله با تهدیدهای مختلف خارجی و همچنین تضمین حقوق سیاسی آنان در مشارکت در تعیین سرنوشت سیاسی و اجتماعی از طریق حکومتی مردم‌سالار است (همان، ۱۳۸۶: ۲۴). از جمله مولفه‌هایی که در این بعد امنیت باید به آن اشاره کرد عبارتند از: صلح‌طلبی و پرهیز از تعصب در برخورد با مخالفان، مبارزه با جنگ‌افروزان و فتنه‌انگیزان، پرهیز از استبداد و اجبار و ظلم‌ستیزی.

امنیت اجتماعی زمانی مطرح می‌شود که جوامع احساس می‌کنند هویتشان در خطر است. به این معنا که امنیت اجتماعی، مقوله‌ای است که از طریق مردم و برای مردم ایجاد می‌شود (حسنی، ۱۳۸۴: ۱۰۹). این روند، دلالت می‌کند که امنیت اجتماعی به توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های اساسی خود در برابر شرایط متحول و تهدیدهای واقعی و احتمالی مربوط می‌شود. مصادیق بارز این نوع امنیت همچون حفظ و احترام به اعتقادات شهروندان، انسجام اجتماعی، نظم جمعی در جامعه، تأمین آسایش و رفاه اجتماعی، اعمال سیاست‌های اجتماعی و فرهنگی کارآمد، ایجاد زمینه‌های لازم برای برخوردار بودن از احساس امنیت و آرامش اجتماعی و روانی در بین شهروندان، دستیابی به سطح مطلوب استانداردهای زندگی، بسترسازی مشارکت پایدار و آگاهانه شهروندان در تصمیم‌گیری‌های نظام اجتماعی، تحکیم مبانی انسجام فرهنگی و همبستگی اجتماعی و استمرار شاخص‌های سرمایه اجتماعی در حوزه امنیت ملی از اهمیت فوق‌العاده بالایی برخوردار هستند (کرمی و فرحبخش، ۱۳۹۴: ۵۱-۵۰). از مهم‌ترین مولفه‌های این بعد از امنیت می‌توان به تعریف حقوق متقابل، منع از دنیا طلبی، پشتیبانی روابط اجتماعی با قواعد اخلاقی و برقراری عدل و قسط اشاره کرد.

همان طور که از مطالب بالا استنباط می‌شود امنیت در اسلام دارای مفهوم و گستره وسیعی است که انواع سطوح مادی و معنوی و فردی و اجتماعی زندگی انسان را در برمی‌گیرد. به نظر می‌رسد سیستم مفهومی بکار گرفته شده در روایات دارای انسجام درونی بوده و هر مفهوم بدون تعارض و تناقض با دیگر مفاهیم، قابل تعریف و جایگذاری در شبکه معنایی است. آن چیزی که در بین این سطوح امنیت نکته مهمی تلقی می‌شود این است که طبق اندیشه سیاسی اسلام امنیت معنوی سرچشمه و مبنای اصلی کلیه ابعاد امنیت است و از سویی دیگر میان این ابعاد پیوند و توازن عمیقی برقرار است. ضمن آنکه هرگونه امنیتی و در هر بعد از ابعاد آن در نهایت در ایمان و اعتقاد معنوی و الهی ریشه دارد و هرگونه ناامنی در هر عرصه‌ای، سرانجام ریشه‌اش به بی‌ایمانی و صفات مقابل ایمان مانند شرک، کفر، ظلم، استکبار و از این قبیل برمی‌گردد (اخوان کاظمی، ۱۳۸۶: ۱۱).

۲. متدولوژی

جامعه آماری و نمونه

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل یکی از منابع اصلی روایی یعنی اصول کافی (شیخ کلینی)، می‌شود. با توجه به اهمیت داده‌ها، اقدام گزینشی در جامعه آماری با ملاحظات فراوانی روبرو است. بنابراین سعی شده است از گزینش تصادفی اجتناب شود و جامعه آماری پژوهش تمامی احادیث این منبع را در برگیرد.

شیوه نمونه‌گیری

به دلیل اهمیت داده‌ها در پژوهش، نمونه‌گیری احتمالی و رندمی انجام نخواهد شد. در برآورد اولیه کل جامعه آماری مورد بررسی قرارخواهد گرفت. در صورت صلاح‌دید فرایند پژوهش و کارشناسان مشاور ممکن است بعد از مطالعات اکتشافی اولیه، برخی منابع حدیثی به نیابت از کل جامعه آماری انتخاب شوند.

روش پژوهش (توصیفی تحلیلی)

روش پژوهش در کلان‌ترین منظر به صورت کمی و کیفی (آمیخته) است. تحقیق حاضر اول اینکه از نوع توصیفی است. در تحقیق توصیفی در پی توصیف عینی منظم و واقعی خصوصیات یک موضوع هستیم و قصد هیچگونه دخالت و یا استنتاج ذهنی از داده‌ها

را نداریم، بلکه قصد نشان دادن وضعیت موجود است (دلآوری، ۱۳۸۰). از طرف دیگر و در مرحله دوم ما می‌خواهیم با توجه به توصیفی که از عینیت موضوع ارائه داده ایم به تحلیل در مورد نحوه ترسیم امنیت در سیره معصومین بپردازیم که از روش برداشت روایی در مقام تحلیل، ترکیب و نتیجه‌گیری استفاده خواهد شد. بنابراین تحقیق حاضر از ماهیت تحلیلی نیز برخوردار است.

شیوه گردآوری اطلاعات

در این پژوهش اطلاعاتی که باید به عنوان داده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرند (احادیث و روایات) از پیش آماده هستند. بنابراین نحوه جمع‌آوری اطلاعات به صورت استفاده از منابع موجود (کتابخانه ای) است.

روش تحقیق

با توجه به اینکه تحقیق ما متن محور است و به بررسی متون روایی مورد نظر، با توجه به موضوع تحقیق (امنیت در سیره معصومین) می‌پردازد، در اینجا روش تحلیل محتوا را متناسب با ماهیت پژوهش خود یافتیم. تحلیل محتوا به طور بالقوه یکی از مهمترین تکنیک‌های پژوهشی در علوم اجتماعی است که در پی شناخت داده‌ها نه به منزله مجموعه‌ای از رویدادهای مادی، بلکه به منزله پدیده‌های نمادین است و بدون ایجاد اخلال در واقعیت اجتماعی به تحلیل آنها می‌پردازد (فلاحی پیشه و میسایی، ۱۳۹۴ الف: ۷۹). واژه‌هایی که نویسنده، سخنران یا پاسخگو به کار می‌برد، بسامد آنها، وجه آرایش آنها در جمله، ساختمان خطابه و چگونگی بسط آن، منبع اطلاعاتی هستند که بر مبنای آنها محقق می‌کوشد به شناختی دست یابد (کیوی و کامپنهود، ۱۳۸۶: ۲۳۷). کلوپس کریپندورف تحلیل محتوا را "تکنیک پژوهشی استنباط معتبر از متن" تعریف می‌کند (کریپندورف، ۱۳۹۰: ۹-۲۹). به کارگیری روش تحلیل محتوا شامل مراحل است که در ذیل ضمن توضیح مراحل آن، نحوه بکارگیری روش مذکور را در پژوهش حاضر نیز تشریح می‌کنیم:

الف. تعیین و تعریف متن

این مرحله همان تعیین جامعه آماری است. در اینجا متن ما شامل منبع روایی شیعه، یعنی اصول کافی (شیخ کلینی)، می‌شود که به صورت مستقیم و کامل مورد واکاوی قرارخواهند گرفت.

ب. مقوله‌سازی

در این مرحله آن ویژگی‌ها (یا متغیرهایی) را که در متن می‌خواهیم جستجو کنیم، مشخص می‌کنیم. این مرحله را می‌توان مترادف با تعریف مفاهیم و عملیاتی کردن مفاهیم دانست. (میسایی، ۱۳۹۳: ۵۳) ما در این پژوهش این مفاهیم را به مدد مفهوم‌سازی‌هایی که در حوزه امنیت به صورت عام و امنیت در اسلام به صورت خاص صورت گرفته است، استخراج کردیم. برای شناسایی بهتر مفاهیم مذکور سعی بر شاخص‌سازی و عملیاتی کردن آن‌ها کردیم که جداول ذیل به عنوان شاخص‌های این مفاهیم شکل گرفت.

جدول ۱: سطوح امنیت در اسلام

معیار تقسیم سطوح	سطوح	تعریف	شاخص‌ها
	سطح مادی (دنیوی)	ناظر بر مصالح دنیوی مسلمانان یا جامعه اسلامی است.	توسعه مدنی
			عدالت اجتماعی
			رشد و توسعه فرهنگی-اجتماعی
			رشد و توسعه اقتصادی
	سطح معنوی	مله‌م از بعد متعالی وجود انسانی و مبتنی بر اصل اعتقادی کرامت انسان، به عنوان خلیفه خداوند بر روی زمین است که اهدافی چون تعالی معنوی، کمال اخلاقی و در نهایت سعادت ابدی انسان را پی جویی می‌کنند.	ایمان
			ایمان به سنت‌های الهی
			اعتماد و توکل بر خداوند
			اراده‌گرایی خداوند در امور جهان
	سطح فردی	امنیت فردی حالتی است که در آن فرد فارغ از ترس آسیب رسیدن به جان یا مال یا آبروی خود یاز دست دادن آن‌ها زندگی کند.	عدالت ورزی
			عدم تعدی و تجاوز به حقوق دیگران
			حفظ حرمت و کرامت انسان
	سطح اجتماعی	امنیت اجتماعی: حالت فراغت	احترام و التزام به قانون

۲۴۷

فصلنامه

پژوهش‌های

روابطین الملل،

دوره نخست، شماره

بیست و پنجم

پاییز ۱۱۳۹۶

عدالت‌ورزی	همگانی از تهدید است که کردار غیرقانونی دولت یا دستگاهی یافردي یا گروهی در تمامی یا در بخشی از جامعه پدید آورده		
نظم منکی بر عدالت			
تامین رفاه و معیشت مردم			
رعایت حرمت و حقوق انسان‌ها			
رفع فقر			

جدول ۲: ابعاد امنیت در اسلام

ابعاد	ابعاد فرعی	مولفه‌ها و شاخص‌ها
اجتماع بین‌المللی	-	جهاد
		تکیه بر اصول مشترک
		پابندی به پیمان‌ها و تعهدات بین‌المللی
اجتماع داخلی	سیاسی-نظامی	پرهیز از استبداد و اجبار
		صلح‌طلبی و پرهیز از تعصب در برخورد با مخالفان
		مقابله با تهدیدات خارجی
		مبارزه با جنگ‌افروزان و فتنه‌گران
اجتماع داخلی	اقتصادی	انفاق و رسیدگی به فقیران و محرومان
		با عدل و انصاف از مردم مالیات اخذ شود
		عدم احتکار
		احترام به مالکیت خصوصی
		رعایت عدالت در توزیع سرمایه
اجتماع داخلی	فرهنگی-اجتماعی	نظم منکی بر عدالت
		حفظ حرمت و حقوق انسان‌ها
		اصل برادری
		تعاون و همکاری
		تعریف حقوق متقابل

۲۴۸

پژوهش‌های بین‌المللی
روابط بین‌الملل

بررسی مفهوم
امنیت در سیره
معصومین (ع):
مطالعه موردی
تحلیل محتوای
کتاب اصول
کافی

ج. واحدبندی

منظور شکستن متن اصلی به واحدهای کوچکتر است. واحدها باید نسبتاً همسان باشند. این واحدها می‌تواند شامل فصل، پاراگراف و ... باشد. در این مرحله نویسنده باید واحدهای را که در آن به دنبال شاخص‌های مشخص شده می‌گردد، مشخص کند. از آنجایی که منبع مورد بررسی ما از ابواب تشکیل شده و ابواب از جمع احادیث مرتبط در کنار هم شکل گرفته بودند، بنابراین در اینجا ما به منظور افزایش دقت کار هر حدیث مرتبط با مطلب را به مثابه یک واحد زمینه انتخاب و محسوب کردیم و در آن به بررسی و جستجوی شاخص‌های موردنظر پرداختیم. با توجه به اینکه ممکن است برخی روایات اطناب داشته و قسمتی از آن با مباحث مورد نظر همپوشانی نداشته باشد، یک عبارت معنادار به عنوان واحد حجمی نمونه‌ها در نظر گرفته خواهد شد. عبارت معنادار حتما حاوی واژه یا واژگان متناظر با مفاهیم امنیت است. عبارات معنادار روایی باید با مقولات از پیش تعیین شده که حاصل تعریف اولیه مفهوم امنیت هستند، همبستگی معنایی داشته باشند.

اما با توجه به حجم زیاد منابع موردنظر نمی‌توان تمام احادیث مرتبط را بررسی کرد. بنابراین در اینجا به دنبال یک دسته‌بندی بودیم که ضمن حفظ جامعیت پژوهش روند انجام تحقیق را نیز با توجه به زمان محدود آن تسریع بخشد. بدین منظور ائمه معصومین را با توجه به شرایط زمانی آن‌ها در چند شاخه تقسیم کردیم و از هر شاخه یک ائمه را به عنوان نماینده آن شاخه مشخص کردیم و صرفاً احادیث نقل شده از آن حضرت را که مرتبط با موضوع تحقیق بودند، مورد بررسی قرار دادیم. ائمه مذکور که بایستی احادیث آن‌ها مدنظر قرار گیرد شامل: امام علی (ع)، امام حسین (ع)، امام حسن (ع)، امام جعفر صادق (ع) می‌شوند.

د. نشانه گذاری یا رمزگذاری

در این مرحله واحدهایی را که در مرحله سوم مشخص کردیم، از لحاظ ویژگی‌هایی که در مرحله دوم تعیین کردیم، مورد بررسی قرار می‌دهیم و آن‌ها را نشانه گذاری می‌کنیم. در پژوهش حاضر واحدهای زمینه یا همان احادیث مرتبط با موضوع تحقیق در ابواب کتاب اصول کافی را با شاخص‌های استخراج شده مورد بررسی قرار می‌دهیم و

در صورت برخورد با شاخص‌های مذکور آن‌ها را مشخص و در جداولی که طراحی شده‌اند درج می‌کنیم.

ه. تحلیل داده‌ها

به زبان ساده، در این مرحله نشانه‌هایی را که به اشکال مختلف گذاشتیم، شمارش می‌کنیم و در دسته‌های مختلف مشخص می‌کنیم. در این پژوهش بعد از شناسایی احادیث مرتبط، جایگاه آن‌ها را ابتدا در بین سطوح امنیت و سپس در ابعاد مختلف امنیت مشخص می‌کنیم.

و. استنباط

در مرحله تحلیل داده‌ها، ما ویژگی‌های متن را استخراج می‌کنیم. در این مرحله با توجه به این ویژگی‌ها به استنباط در مورد متن می‌پردازیم.

ز. شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل یافته‌های این تحقیق از روش‌های آمار توصیفی مانند محاسبه فراوانی، درصد فراوانی، میانگین، نمودار و جداول داده‌ها استفاده می‌شود.

۳. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این قسمت با توجه به بررسی‌هایی که به واسطه شاخص‌سازی‌ها در کتاب اصول کافی انجام دادیم، به بررسی موضوع امنیت در کتاب اصول کافی می‌پردازیم. داده‌ها و اطلاعاتی که در این قسمت آورده می‌شود، همانطور که در روش شناسی تحقیق نیز آورده شده است براساس تحلیل محتوای مطالب و احادیث موجود در کتاب اصول کافی، به واسطه شاخص‌سازی‌هایی که قبلاً انجام شده است، بدست آمده است.

۳-۱. سطوح و ابعاد امنیت در کتاب اصول کافی

کافی یکی از مهمترین و معتبرترین کتاب‌های حدیثی شیعه اثر ثقة الاسلام کلینی در گذشته ۳۲۹ است. وی در مدت ۲۰ سال به درخواست شاگردانش این کتاب را گردآوری کرده است. موضوع این کتاب حدیث است. تعداد روایات کتاب کافی را با رقم‌های مختلف گفته‌اند: یوسف بحرانی ۱۶۱۹۹، دکتر حسین علی محفوظ ۱۵۱۷۶، علامه مجلسی ۱۶۱۲۱ و برخی از معاصران مثل شیخ عبدالرسول الغفار ۱۵۵۰۳ حدیث شمارش کرده‌اند. (خوش قلب، درباره کافی)

با بررسی تمام متن کتاب کافی مشخص شد که در مجموع ۴۴۱ حدیث آن، با توجه به شاخص سازی‌هایی که انجام داده بودیم مرتبط با موضوع تحقیق ما (امنیت در اسلام) هستند. از این مجموع که ذکر شد، با توجه به مفهوم سازی‌هایی که در مبانی نظری انجام داده بودیم، سهم هریک از سطوح امنیت در آن مشخص شد. سطح مادی امنیت در کتاب کافی فراوانی قابل توجهی را به خود اختصاص داده بود و ۳۱۰ حدیث مرتبط با این بعد از امنیت یافت شد. در این کتاب، از جمله موضوعاتی که به آن پرداخته شده است و در سطح امنیت مادی قرار می‌گیرند، می‌توان به مواردی از قبیل طمع آرزوهای بی‌جا، خوش‌خلقی، آفت خودبینی در انسان^۳، اهمیت کسب روزی حلال^۴، فرمانبری هوس‌ها و بدعت نهادن احکام بر خلاف قرآن عامل پیدایش آشوب‌ها، فتنه‌گری، و ... اشاره کرد. سطح معنوی که با توجه به ماهیت آن در مقابل سطح مادی امنیت قرار دارد ۱۳۱ حدیث مرتبط با آن در کتاب کافی یافت شد. از جمله مواردی که در سطح مادی به آن‌ها پرداخته شده است، شامل اهمیت فهم دین^۵، اراده گرای خدائنده^۶، شرک^۷، اهمیت تقدیر^۸، عواقب رویگردانی بنده از خدا^۹، ترس از خدا^{۱۰}، ایمان به خدا^{۱۱} و ... می‌شود. با این اوصاف درصد فراوانی محتوای مرتبط با سطوح امنیت مادی و معنوی در کتاب کافی به ترتیب ۷۰ و ۳۰ درصد است. این وضعیت را به خوبی می‌توان در جدول شماره ۳ و نمودار شماره ۱ مشاهده کرد.

اما سطح دیگری از امنیت که با توجه محدودده اجرا، در مبانی نظری مشخص کردیم، سطح فردی و اجتماعی امنیت بود. در کتاب کافی از مجموع ۴۴۱ حدیث مرتبط با

۱. کافی، ج ۱، ص ۲۷، روایه ۱۶

۲. کافی، ج ۱، ص ۲۷، روایه ۱۷

۳. کافی، ج ۱، ص ۳۲، روایه ۳۱

۴. کافی، ج ۱، ص ۵۷، روایه ۱

۵. کافی، ج ۱، ص ۶۹، روایه ۱

۶. کافی، ج ۱، ص ۷۰، روایه ۶

۷. کافی، ج ۱، ص ۴۰، روایه ۶

۸. کافی، ج ۱، ص ۱۷۳، روایه ۶

۹. کافی، ج ۱، ص ۶۳، روایه ۱۱

۱۰. کافی، ج ۳، ص ۹۷، روایه ۸

۱۱. کافی، ج ۲، ص ۳۱۷، روایه ۹۲

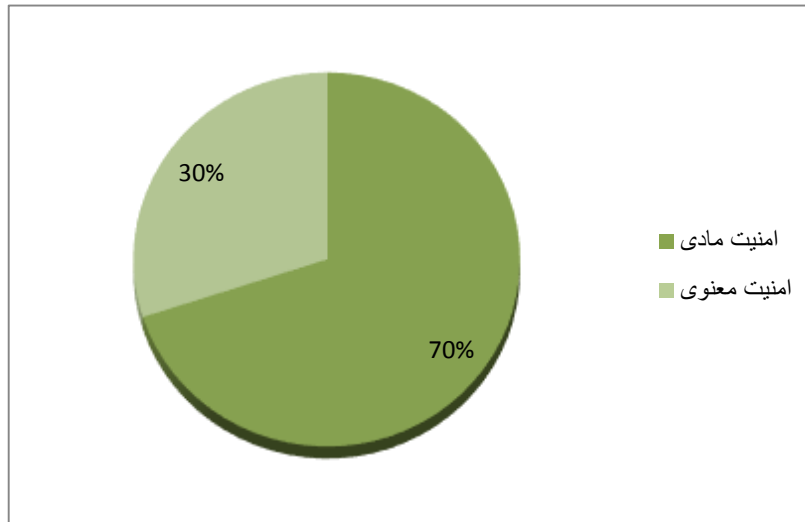
۱۲. کافی، ج ۳، ص ۲۶، روایه ۴

۱۳. کافی، ج ۳، ص ۵۵، روایه ۳

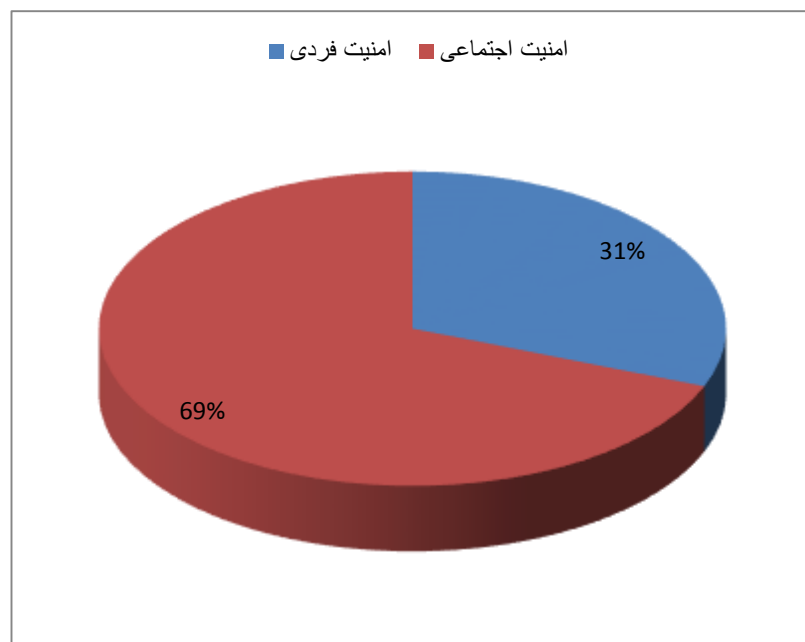
امنیت ۱۳۵ عدد در سطح فردی و ۳۰۶ عدد در سطح اجتماعی امنیت جای می‌گیرند. در سطح فردی می‌توان به موضوعاتی از قبیل اهمیت فهم از دین، اراده‌گرایی خداوند، شرک، اهمیت تقدیر، عواقب رویگردانی بنده از خدا، ترس از خدا، ایمان به خدا و ... اشاره کرد که در بالا مصداق‌های آن‌ها به صورت پاورقی نیز بیان گردید. در سطح اجتماعی نیز مواردی از قبیل طمع آرزوهای بی‌جا، خوش‌خلقی، آفت خودبینی در انسان، فرمانبری هوس‌ها و بدعت نهادن احکام بر خلاف قرآن عامل پیدایش آشوب‌ها، فتنه‌گری و ... اشاره کرد که در قسمت مربوط به سطح مادی امنیت، مصداق‌های آن نیز بیان گردیدند. به بیانی دیگر سهم امنیت فردی و امنیت اجتماعی در کتاب کافی به ترتیب ۳۱٪ در مقابل ۶۹٪ است که این وضعیت در جدول شماره ۳ و نمودار شماره ۲ به نمایش گذاشته شده است

جدول ۳: سطوح امنیت در کتاب کافی

سطوح امنیت									
مجموع		با توجه به محدوده اجرا				با توجه به ماهیت			
		اجتماعی		فردی		معنوی		مادی	
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی
۱۰۰٪	۴۴۱	۶۹٪	۳۰۶	۳۱٪	۱۳۵	۳۰٪	۱۳۱	۷۰٪	۳۱۰

نمودار ۱: درصد فراوانی امنیت مادی و معنوی در اصول کافی

نمودار ۲: درصد فراوانی امنیت فردی و اجتماعی در اصول کافی

پس از بررسی سطوح امنیت در کتاب کافی اکنون نوبت به بررسی نحوه ترسیم ابعاد امنیت در این کتاب می‌رسد. از مجموع ۳۰۶ حدیث که به سطح اجتماعی امنیت

اختصاص یافته بود، سهم هر یک از ابعاد اجتماع بین‌المللی و اجتماع داخلی متفاوت است. در این میان کمترین سهم به بعد اجتماع بین‌المللی می‌رسد که شامل ۱۱ حدیث می‌شود. در بعد بین‌المللی می‌توان به موضوعات ذیل اشاره کرد: ۱- پذیرش منافقین در صورتی که به صورت لفظی امر ولایت را بپذیرند: از امام صادق علیه السلام درباره قول خدای تعالی: «و اگر بمسالمت میل کردند تو نیز بدان میل کن» پرسیدم مسالمت چیست؟ فرمود: وارد شدن در امر ولایت ماست. (یعنی اگر منافقین پیشنهاد کردند که ولایت ما و امرتشیع را بپذیرند، تو هم از آنها بپذیر، اگر چه بدانی در باطن کینه و نفاق دارند) (کافی، ۱۳۷۵، ج ۲: ۲۸۱)؛ ۲- جهاد در راه خدا با جان و مال خود: امام صادق فرمودند: (کسانی که ایمان آورده و هجرت نموده و با مال و جان خود در راه خدا جهاد کردند، نزد خدا مقام بیشتری دارند، ۲۰ سوره ۹) و فرمود: (خدا مجاهدین را بر بازنشستگان بیاداشی بزرگ فزونی بخشیده، و آن پاداش درجات و آمرزش و رحمت اوست، ۹۵ سوره ۴) (کافی، ج ۳: ۶۷)؛ ۳- مرزرداری: امام صادق (ع) درباره قول خدای عزوجل: (صبر کنید و با صبر غلبه جوئید و مرزرداری کنید، آخر سوره ۳) فرمود: بر واجباتصبر کنید (یعنی واجباتی را که انجامش کلفت و مشقت دارد تحمل کنید) (کافی، ج ۳: ۱۲۸)؛ ۴- فرار از جهاد به عنوان گناهی کبیره: امام صادق (ع) می‌فرمود: کبائر هفت گناه است که یکی از آنها فرار از جهاد است (کافی، ج ۳: ۳۷۹)؛ ۵- وفای به عهد و عدم عهد شکنی: امام صادق علیه السلام فرمود: برای مسلمین نشاید که خدعه کنند، و نه دستور بخدعه دهند، و نه جنگ کنند با آنانکه نیرنگ زنند (و عهد شکنی کنند) ولی می‌توانند هر جا که مشرکین را یافتند با آنها بجنگند (همان، ج ۴، ۳۳). بقیه احادیث مرتبط به بعد داخلی امنیت هستند که شامل ۲۹۵ حدیث می‌شوند. حال باید دید که از مجموع این ۲۹۵ حدیث که مرتبط با بعد داخلی امنیت می‌شوند سهم بعد سیاسی-نظامی، اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی چقدر است؟ همانطور که در جدول شماره ۴ و نمودار شماره ۳ نشان داده شده است، از این مقدار سهم بعد اقتصادی با ۱۳ حدیث مرتبط کمترین مقدار است و بعد از آن، بعد سیاسی-نظامی با ۴۳ حدیث مرتبط قرار می‌گیرد. در این میان بعد فرهنگی-اجتماعی با ۲۳۹ حدیث با اختلاف زیاد نسبت به ابعاد دیگر امنیت، بیشترین حدیث مرتبط را به خود اختصاص می‌دهد. در بعد

اقتصادی می‌توان به موضوعاتی از جمله تنگی زندگی به دلیل رویگردانی از یاد خدا، دوری از حرام‌های خدا، کسب پاکیزه، انفاق، انصاف با مردم؛ در بعد سیاسی موضوعات مختلفی مطرح شده است که در ذیل به آنها اشاره می‌شود: ۱- عدالت زمامداران: وظیفه امام علیه السلام در زمان حکومتش اینست که خود را در ردیف مردم فقیر آورد.^۲ ۲- رابطه حاکم و مردم: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: با والیان خود خیانت نورزید و با رهبران خود دغلی نکنید و پیشوایان خود را نادان نخوانید و از رشته پیوند خود (جماعت مسلمین) پراکنده مشوید که سست شوید و شوکت و دولت شما برود.^۳ ۳- تقیه: امام صادق (ع) فرمود: فرو خوردن خشم از دشمن در زمان دولت و اقتدار آنها، تقیه و احتیاطی است برای کسیکه دوران‌دیشی کند، و به معرض بلای دنیا در نیاید؛^۴ ۴- منع ریاست‌طلبی: امام صادق (ع) فرمود: هر که ریاست طلبد هلاک شود؛^۵ ۵- منع ستم به مردم: امام صادق علیه السلام فرمود: که خدای عزوجل به پیامبری از پیمبرانش که در کشور یکی از سرکشان و جباران بود و حیف‌رستاد که نزد این مرد جبار برو و باو بگو: که من ترا نگماردم برای ریختن خونها و گرفتن اموال، همانا تو را گماردم تا ناله‌های ستم رسیدگان را از من باز داری، زیرا من از ستمی که بایشان شده نگذریم اگر چه کافر باشند؛^۶ ۷- در بعد فرهنگی اجتماعی موضوعاتی از قبیل منع ستم کردن در جامعه،^۷ وفای به عهد،^۸ دروغ نگفتن،^۹

۱. کافی، ج ۲، ص ۳۱۷، روایه ۹۲

۲. کافی، ج ۳، ص ۱۲۳، روایه ۸

۳. کافی، ج ۳، ص ۲۰۷، روایه ۴

۴. کافی، ج ۳، ص ۲۱۴، روایه ۲

۵. کافی، ج ۳، ص ۲۱۴، روایه ۳

۶. کافی، ج ۲، ص ۲۷۴، روایه ۴

۷. کافی، ج ۲، ص ۲۶۲، روایه ۳

۸. کافی، ج ۳، ص ۱۷۰، روایه ۴

۹. کافی، ج ۳، ص ۴۰۵، روایه ۲

۱۰. کافی، ج ۴، ص ۲۷، روایه ۱۴

۱۱. کافی، ج ۴، ص ۲۸، روایه ۱۵

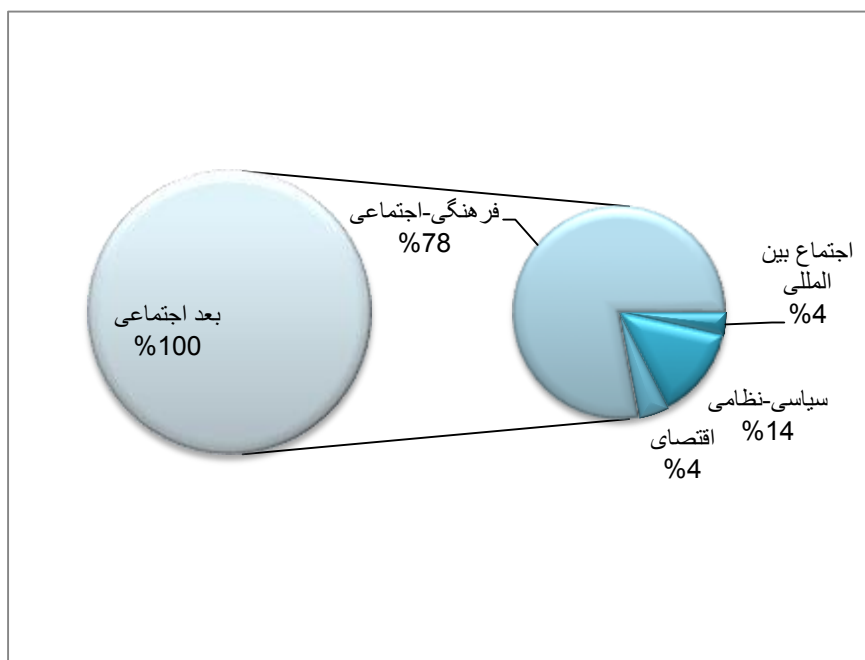
۱۲. کافی، ج ۴، ص ۳۳، روایه ۲

۱۳. کافی، ج ۴، ص ۳۵، روایه ۲

صله‌رحم و نیکی به پدر و مادر، و ... مطرح شده‌اند. اگر بخواهیم این آمار را به درصد فراوانی بیان کنیم، سهم هر یک از ابعاد اجتماع بین‌المللی، سیاسی-نظامی، اقتصادی، و فرهنگی-اجتماعی به ترتیب ۳،۵٪، ۱۴٪، ۴،۵٪، و ۷۸٪ است.

جدول ۴: ابعاد امنیت در کتاب کافی

ابعاد امنیت									
مجموع		اجتماع داخلی						اجتماع بین‌المللی	
		فرهنگی اجتماعی		اقتصادی		سیاسی-نظامی			
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی
٪۱۰۰	۳۰۶	٪۷۸	۲۳۹	٪۴،۵	۱۳	٪۱۴	۴۳	٪۳،۵	۱۱

نمودار ۳: ابعاد امنیت اجتماعی در اصول کافی

نتیجه گیری

پژوهش حاضر به بررسی مفهوم امنیت در سیره معصومین پرداخته است. از آن جایی که یکی از مهم ترین منابع در شناخت سیره معصومین منابع روایی شیعه است، بنابراین در این پژوهش این بررسی با تحلیل محتوای کتاب اصول کافی انجام شد. طبق بررسی های انجام شده از مجموع احادیث کتاب اصول کافی ۴۴۱ حدیث آن، با توجه به شاخص سازی هایی که انجام داده بودیم مرتبط با موضوع تحقیق ما (امنیت در اسلام) بودند که از این مجموع، سهم هریک از سطوح مادی و معنوی امنیت به ترتیب ۳۱۰ حدیث در مقابل ۱۳۱ حدیث بود. با این اوصاف درصد فراوانی محتوای مرتبط با سطوح امنیت مادی و معنوی در کتاب کافی به ترتیب ۷۰ و ۳۰ درصد بود. اما سطح دیگری از امنیت که با توجه محدود اجرا، در مبانی نظری مشخص کردیم، سطح فردی و اجتماعی امنیت بود. در کتاب کافی از مجموع ۴۴۱ حدیث مرتبط با امنیت ۱۳۵ عدد در سطح فردی و ۳۰۶ عدد در سطح اجتماعی امنیت جای گرفتند. به بیانی دیگر سهم امنیت فردی و امنیت اجتماعی در کتاب کافی به ترتیب ۳۱٪ در مقابل ۶۹٪ بوده است. به لحاظ ترسیم ابعاد امنیت نیز، از مجموع ۳۰۶ حدیث که به سطح اجتماعی امنیت اختصاص یافته بود، سهم هر یک از ابعاد اجتماع بین المللی و اجتماع داخلی متفاوت بود. در این میان کم ترین سهم به بعد اجتماع بین المللی رسید که شامل ۱۱ حدیث شد. بقیه احادیث مرتبط به بعد داخلی امنیت بودند که شامل ۲۹۵ حدیث شدند. از این مقدار سهم بعد اقتصادی با ۱۳ حدیث مرتبط کم ترین مقدار شد و بعد از آن، بعد اقتصادی با ۴۳ حدیث مرتبط قرار گرفت. در این میان بعد فرهنگی-اجتماعی با ۲۳۹ حدیث با اختلاف زیاد نسبت به ابعاد دیگر امنیت، بیشترین حدیث مرتبط را به خود اختصاص داد. اگر بخواهیم این آمار را به درصد فراوانی بیان کنیم، سهم هر یک از ابعاد اجتماع بین المللی، سیاسی-نظامی، اقتصادی، و فرهنگی-اجتماعی به ترتیب ۳،۵٪، ۱۴٪، ۴،۵٪، و ۷۸٪ بود. طبق نتایج بدست آمده از تحلیل محتوای کتاب مذکور می توان گفت «مفهوم امنیت در اسلام حوزه وسیعی را در بر می گیرد که شامل سطوح مادی و معنوی؛ فردی و اجتماعی؛ و ابعاد فردی و اجتماعی؛ و داخلی و خارجی می شود. طبق اندیشه سیاسی

اسلام امنیت معنوی سرچشمه و مبنای اصلی کلیه ابعاد امنیت است و از سویی دیگر میان این ابعاد پیوند و توازن عمیقی برقرار است.

منابع

- ابراهیمی، شهروز و همکاران (۱۳۹۳)، «بررسی تطبیقی رویکرد امنیتی اسلام با رویکرد امنیتی رئالیسم و لیبرالیسم»، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، سال دوم، شماره ۱.
- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۶)، «امنیت و ابعاد آن در قرآن»، نشریه الهیات و معارف اسلامی، شماره ۷۵.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹)، «صلح و امنیت بین‌الملل، رویکرد اسلامی»، مجموعه مقالات اسلام و روابط بین‌الملل (چارچوب‌های نظری، موضوعی و تحلیلی)، به اهتمام حسین پوراحمدی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۳)، «مرزهای گفتمانی نظریه اسلامی امنیت: گذر از جامعه جاهلی به جامعه اسلامی»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال هفتم، شماره ۳.
- تقی لو، فرامرز و علی آدمی (۱۳۸۹)، «امنیت و پیشا ارزش های آن در اندیشه سیاسی اسلام»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ۱۳ شماره ۴.
- دلآوری، علی (۱۳۸۰)، *روش های آماری در علوم تربیتی و روان شناسی*، تهران: دانشگاه پیام نور.
- سروش، عبدالکریم (۱۳۷۱)، *اوصاف پارسایان*، تهران: صراط.
- سیمبر، ارسلان و قربانی شیخ‌نشین، ارسلان (۱۳۸۹)، *اسلام‌گرایی در نظام بین‌الملل رهیافت‌ها و رویکردها*، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۶۰)، *المیزان فی تفسیر القرآن*، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، تهران: کانون انتشارات محمدی.
- غزالی، ابوحامد محمد (۱۳۷۵)، *کیمیای سعادت*، به کوشش حسین خدیو جم، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ج ۲.
- کرپیندورف، کلوس (۱۳۹۰)، *تحلیل محتوا: مبانی روش شناسی*، ترجمه، هوشنگ ناییبی، تهران: نی.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۵)، *اصول کافی*، ترجمه جواد مصطفوی، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- کیوی، ریمون، و لوک وان کامپنهود (۱۳۸۶)، *روش تحقیق در علوم اجتماعی*، ترجمه، عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: توتیا.
- کریمی، مرتضی و کیومرث فرحبخش (۱۳۹۴)، «بررسی مؤلفه های اساسی مؤثر بر افزایش امنیت اجتماعی از دیدگاه نخبگان حوزه امنیت»، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی - امنیتی دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)، سال سوم، شماره ۱۳.

- افتخاری، اصغر (۱۳۸۳)، «نشانه‌های ساختاری امنیت اسلامی: مطالعه موردی حکومت نبوی»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال هفتم، شماره ۴.
- آشوری، داریوش (۱۳۷۶)، *دانشنامه سیاسی*، تهران: مروارید.
- تمیمی‌آمدی، عبدالواحد (۱۳۶۶)، *غررالحکم و دررالکلم*، قم: انتشارات دفتر تبلیغات.
- تنکابنی، فرید (۱۳۷۴)، *نهج الفصاحه*، تهران: نشر فرهنگ اسلامی.
- حسینی، قاسم (۱۳۸۴)، «بررسی رابطه بیگانگی سیاسی اجتماعی با مشارکت سیاسی اجتماعی و امنیت ملی»، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۳.
- خوش قلب، محمد مهدی (۱۳۷۴)، *درباره کافی*، وبگاه کنگره بین‌المللی بزرگداشت ثقة‌الاسلام مکتبینه.
- سیدرضی، (۱۳۵۱)، *نهج البلاغه*، سیدعلی نقی فیض‌الاسلام، تهران: انتشارات بینا.
- فلاحی پیشه، حشمت‌الله و قاسم میسایی (۱۳۹۴)، «جهانی شدن و توسعه در برنامه های توسعه ج.ا.ا»، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۷.
- کانت، ایمانوئل (۱۳۸۰)، *صلح پایدار*، ترجمه محمد صبوری، تهران، نشریه باوران.
- لینکلینتر، اندرو (۱۳۸۶)، *نواقح گرای، نظریه انتقادی و مکتب برساز*، ترجمه علیرضا طیب، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت خارجه.
- ماکیاوی، نیکولو (۱۳۶۶)، *شهریار*، ترجمه داریوش آشوری، تهران، کتاب پرواز.
- نوروزی، فرهاد و فولادی سپهر، سجاد (۱۳۸۸)، «بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان ۲۵۱۵ ساله تهران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن»، فصلنامه راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۳.
- یزدانی، عنایت‌الله و محمد خدابنده (۱۳۹۰)، «امنیت در عصر پسامدرن: بررسی تحولات»، مجله رهیات‌های سیاسی و بین‌المللی، شماره ۲۵.

Morrow, J. D., & Morrow, J. D. (1994), *Game theory for political scientists* (No. 30: 519.83). Princeton University Press.